

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII.

V sredo 15. velikiga travna (maja) 1850.

List 20.

Prihod cesarja Franca Jožefa v Ljubljano.

Že dolgo zaželjeno veselje presvitliga cesarja na Krajnskim viditi se je spolnilo v petek 10. dan t. m. Pripeljal se je mladi cesar, spremljen od ministra kneza Švarcenberga in ministra Dr. Bacha in množice družih častnih gospodov, kmalo po 4. uri popoldne v Trebovlje, kjer se loči Štajarska dežela od svoje sestre Krajne; meja je bila zaznamovana s krasno okinčanim obokom. Tukaj so ga sprejeli deželni poglavar z namestništvom Krajnske dežele, Krajnski knezo-škof, deželni vojni zapovednik in mnogi predsedniki vikših uradov. Pa kdo je bil še med njimi? Slavni maršal Radecki z mnogimi vojnimi častniki, ki je nalaš iz Laškiga že pred ta dan prišel v Ljubljano, cesarja pozdravit. Ko vozovlak ostane, zadoni glasni „živijo“ od vsih strani, in cesar stopi naglo iz voza, podá rokó nar poprej slavnemu starčiku vojskovodju in prijazno pozdravi vse pričujoče. Na ogovor deželniga poglavarja grofa Korinskiga in grofa Jožefa Auerperga, govornika deželniga namestništva, odgovori cesar: „Serčno me veseli v tisto deželo priti, ktere zvestoba se tudi v nar silniših časih ni ganila.“

Ko je cesar potem nekatere pričujočih še posebno pozdravil, je odrinil vozovlak, in skozi in skozi po ostajah železnice se je v zbranih množicah ljudstva glasno veselje razodevalo. Duhovni gospodje in učitelji s šolsko mladostjo so stali poleg železnice, so cesarja pozdravljali, cesarsko pesem v domačem jeziku peli in „živijo“ vpili, de se je razlegalo krog in krog; posebno lepo je bilo to v Zagorji. na Savi, v Litli i. t. d. viditi.

Eno četertinko čez 6 popoldne je privihral med streljanjem s topovi na gradu in zvonjenjem po cerkvah zalo okinčani hlapón s cesarjem v Ljubljano, kjer ga je mestni odbor slovesno prejel in predsednik tega odbora g. Salomon s serčno besedo nagovoril. Cesar je ponovil, kakó zlo ga veseli tisto deželo in mesto viditi, od kterih je toliko dokazov zveste udanosti sprejel.

V kolodvoru je stala národna straža iz Krajnja, ki je nalaš zavolj cesarja v Ljubljano prišla, kakor tudi Kamniška narodna straža, ktera je z Ljubljansko zunaj kolodvora cesarja čakala. Cesar je pozdravil vse straže in se je pred kolodvorom vstavil, de so vse tri z muziko in svojimi banderi memo njega marširale. Potem se je vsedel v kočijo in med donečim „živijo“ se je peljal v mesto v svoje staniše. Ljudi je vkup privrelo, de se je vse tērlo.

Zvečer je bilo celo mesto razsvitljeno in po dokončani igri v gledišu se je peljal cesar po razsvitljenih ulicah. Povsod ga je spremljal glasni klic „živijo.“ Na oknjih mnogih hiš so bili v raznih jezikih krasni nadpisi. Našiga Koseskiga slavne besede

»Hrast se omaje in hrib, — zvestoba Slovincu ne gane« so lesketale na oknjih duhovšnice.

Drugi dan — v saboto — dopoldne je obiskal cesar mnoge mestne naprave, bolnišnice, koliseum, muzeum i. t. d., je jezdil na grad in se peljal noter do Lip, Ljubljansko močirje, ki je že večidel v rodovitno polje spremenjeno. Od ene do tréh je sprejel vse vikši vradnike, mestne in deželne odbornike, vikši duhovne, učenike i. t. d., potem še več družih, ki so ga imeli kaj prositi. — Potem je bilo kosilo pri njem, h kterimu so bili iz mnogih stanov gosti povabljeni. Zvečer je napravila mestna srenja slovesni plés v krasno okinčani kazini, ki ga je cesar s svojo pričujočnostjo poslavil. Povsod je bil z veliko slavo sprejet.

V nedeljo zjutraj ob šestih po opravljeni sv. maši, ki so jo knezo-škof brali, so oznanili topovi na gradu odhod cesarja v Terst. Zbrano ljudstvo iz vsih stanov je z glasnim „živijo“ slovó od svojiga vstavniga vladarja vzelo, kterimu je očitno pokazalo, kakó mu je udano, in kakó od Njega vsiga dobrega pričakuje! —

Popoldne ob dveh smo že v Ljubljani zvedili, de je cesar 15 minut čez eno že srečno se v Terst pripeljal.

Od mitnih in kupnih gruntov.

„Novíce“ so sprejele iz dežele prošnjo, de naj bi razložile razložek mitnih in kupnih (kavfertnih) gruntov. Ti prošnji vstrežemo ob kratkim s sledečim odgovorom:

Nekdaj — še pred sto léti, so bili po mnogih deželah le veliki posestniki in plemenitniki edini lastniki, ki niso le zapovedovali osebi (persóni) svojih podložnih, temuč so bili tudi gospodarji gruntov ali zemljiš. Podložnik je bil popolnoma hlapec — on se ni smel ne ženiti, ne kakiga rokodelstva začeti, ne v druge kraje se preseliti brez dovoljenja svojiga gospóda. Ta zaveza se je imenovala sužnost ali robstvo (Leibeigenschaft) in je bila vzdignjena pod vladarstvom cesarice Marije Terezije. Vunder je podložni z gruntno lastnino še zmiraj v terdi zavezi ostal, zakaj grunti niso bili njegova prava last, ampak so bili prav za prav last gruntne gosposke; to de ta jih ni smela v vžitku imeti, ampak jih je kmetam kakor v štant (mito) prepustila, takó, de so bili na 1, 2 ali 3 živote (rodove) v vžitek dani. Po tem pa, ko so ti takó opravičeni rodovi pomerli, grajšina ni smela grunta sebi prisvojiti, ampak drugimu podložniku v vžitek dati. Take grunte so imenovali mitne grunte (Miethhuben), in mitnik je vsako léto za vžitek grunta izgovorjene gospóskine davke odraštoval.

Jožef II., sin Marije Terezije, je ukazal, de naj se mitni grunte v kupne (kavfertne) spremené, to je, de naj se dajo podložnim v pravo osébnó last, takó de jih podložni zamorejo prodati, zamenjati, na nje dolgove storiti in tudi po smerti nasledniku zapustiti. Za sprejem takih mitnih gruntov v prave last-

ne ali takó imenovane kupne grunte je vsak podložen kupni ali kavferti denar plačal. —

Povelje za spreobrnjenje mitnih gruntov v kupne je za našo deželo oznanil patent 3. julija 1788, v katerim najdemo sledeče pomina vredne besede v slovenskim jeziku: „Našimu pogledu ni móglo oditi, de postava zastran spreobrnjenja mitenskih zemljá v kuplene v krajnski deželi ni takó dobro naprej šla, kakor v drugih deželah notrajniga Estrajha in Mi menimo uržoh v letim najti, ker Našim zvestim Krajnskimi podložnikom te za zdaj v leti reči vunkaj dane zapovedi in ukazi, ktere so se k večimu le v nemškem jeziku oznanovale, niso dosti zastopno razložene in tudi ne vkup, ampak le ena za drugo v posebnih časih, oznane bile. Ker smo Mi tedej letó premislili, smo za dobro spoznali, te ukaze in zapovedi, ktere so zavoljo spreobrnjenja mitenskih zemljá v kuplene v posebnih časih vunkaj dane bile, v letim patentu vkup in na enkrat oznaniti in de se one med kmeti bolj razglasiti morejo, tudi v krajnskem jeziku na znanje dati.“*)

Naša reč ni tukaj presojevati, zakaj de se je v naši deželi spreobrnjenje mitnih gruntov v kupne ali kavfertne takó počasi godilo; poterjati pa moramo, de je še dandanašnji veliko mitenskih gruntov. Ti mitenski grunti so po §. 12. ukaza 12. septembra lanskiga léta lastina sedanjih gospodarjev, to de bojo mógli kupnino (kavfert) za nje opraviti. Za to kupnino je Krajnska deželna komisija že postavila nasvetovala, ktera zdaj pri ministerstvu poterjenja čaka, in kader bo določena, jo bomo na zanje dali.

V tem kratkim razjasnjenju mislimo, je razložek mitnih in kavfertnih gruntov dokazan. Ambrož.

Od kantonskih cest.

V 11. listu „Novíc“ je bilo govorjeno od potrebe srenjskih naprav. Kolikor bolj se pa čas približuje za vpeljanje svobodnih srenj, tolikanj bolj je potreba srenjske opravila razjasniti.

Med srenjske opravila se štejejo tudi kantonske ceste in srenjske pota. Nekdaj ni bilo po deželi kantonskih cestá, ampak le večidel stezè so vezale vasi med seboj, zató se tudi ni vozilo, ampak le tovorilo, kakor nam še dandanašnji spričuje tovoršina, ki se znajde tu in tam med urbarskimi dolžnostmi. Ko se je pa ljudstvo po deželi pomnožilo, so se tudi občne potrebe jele prikazavati in od časa do časa se je takim potrebam pomagalo, in takó so ljudje tudi napravili pota in ceste, po kterih se je namest tovorov vozilo, kar je gotovo velika dobrota. Perve ceste in pota so bile v začetku malo vredne, kér so se večidel le iz poprejšnjih tovarnih stezá naredile, dosti ovinkov imele, in tudi dostikrat čez griče in hribe peljale, torej za vožnjo komaj bolj pripravne bile, kakor poprejšnja tovoršina. Ščasama se je v cestah veliko veliko popravilo in poboljšalo.

Po dozdanjih postavah so imele kantonske gospóske dolžnost, za napravo novih in za popravljanje starih cestá skerbeti; kmetje so bili zavezani péš ali z vozom dela opravljati; kar pa potroške za umetalne rokodelce in scer za cestno pripravo (material) vtiče, so se iz kantonske kase plačevali, ktera je imela dohodke peterih goldinarjev od sto cesarskiga davka. Res je, de je bilo pri narejanju ali popravljanju kantonskih

čestá do zdaj veliko zadržkov, kér je za vsako umetalno napravo, kakor za mostove, za vodotoče i. t. d. kresijski inženir poprej mogel na ogled priti, prerajt zastran potroškov napraviti, de se je po storjenim prevdaku delo po očitni dražbi ali licitirengi tistimu izročilo, ki ga je nar boljši kup prevzel, pa, žali bog! dostikrat zató tudi nar slabši naredil; — res je; de tudi zanikernikov ni manjkalo, ki so se dostikrat delam ustavljali, pritožbo na zadevajoče gosposke pošiljali i. t. d., ali pri vsim tem so se vunder le kantonske ceste v naši deželi sploh v dobrim stanu obdržale, če je kantonski komisar le količkanj iskricice imel za občne potrebe, zakaj previdni in pametni kmetje se niso takim ukazam vstavljali, za zanikernike pa je bil sekucijon.

(Konec sledí.)

Zahvala za Skaruškim pogorelcem podeljene darila.

Moja po „Novícah“ 20. sušca v 12. listu t. l. razglašena nesreča ognja na Skaručni v Vodiški fari, in moja z boječnostjo izustena prošnja ni bila zastonj. Zahvalil sim se sicer po nemških Ljubljanskih novinah za prejete obilne darí, pa kér ta zahvala zadene le bolj Ljubljansko mesto in duhovne gospode, me še žéne se tudi še po „Novícah“ v domačim jeziku zahvaliti, kér prosto ljudstvo po kmetih ne bere in ne razume nemških novín.

Komaj se je razvedilo, kakšina nesreča se je na Skaručni pripetila, so nam nektare sosedne fare, še preden so zaslišale moje milo zdihtovanje, berž poslale obilne darove. Iz Komenda smo dobili koj prvi teden po ognji 58 mernikov žita, 21 mer. sočive, tudi nekej slame in klaje in pa 20 gold. 10 krajc. denarja, in na to še posebej od Križkiga gospod barona 10 gold. Iz Predaslja so nam pripeljali tudi koj prvi teden 15 mernikov žita, 4 mer. sočive, 20 gold. denarja, in pa nekaj platna in še prav dobrih oblačil za možke in ženske. Iz Smlednika so nam poslali 51 mernikov žita in 16 gold. 24 krajc. gotovine. Med temi darmi so bili tudi Terbojski, in sicer nar bolj obilni. Iz Zapog so nam dali 14 mernikov žita in 3 gold. 42 krajc. denarja, in iz Šmartna pod Šmarnogoro 24 gold. v denarjih.

Naj razun drugih dobrotnikov le še samo domačo faro v misel vzamem, kér ta se je, kár je tudi bolj dolžnost, še posebno dobro obnesla. Iz domače fare sim le jez v roke dobil 111 gold. 37 krajc.; obleke pa posebno platnene tolikanj, de nisim le pogorelcov obilno obdaroval, temuč de sim zdaj še nekaj ušpetelnov na Šentursko goro poslal. Tudi pomagajo domači farmani pogorelcem z lesam, z vožnjo in s klajo; pri tem pa tudi ptujih pogorelcov ne pozabijo, in jim vse skozi pošiljajo obilne darove.

Ali pri vsim tem, de so ljudje takó dobri na svetu, ostanejo pogorelci vunder še zmiraj veliki sromaki, zakaj, kdo jim bo vso zgubo namestil? Mi smo res za Skaručno dokaj prejeli, pa komaj bi bilo, če bi vse enimu dali, komaj bi mu bila vsa škoda poravnana!

Nar bolje je torej, de se ljudje zavarujejo, ali kakor pravimo, de v bratovšino sv. Florjana stopijo; ti vunder koj po ognji lahko za lesam, in za opeko (ceglam) gredó, ter berž lahko zidarje in tesarje najmejo. Letašnje nesreče ognja so jih že veliko izbrihtale in jih dobrote zavarovanja prepričale; veliko se jih je na novo zavarovalo, in kdor se še ni, naj nikar ne odlašá, de se ne bo prepozno kesal, kakor se jih že tolikanj ke-

*) Že cesar Jožef je tedej v létu 1877 to potrebo, de se ljudstvu v njegovim jeziku postave razlagajo, očitno spoznal, kar je dan današnji toliko potrebniji v vsih ljudstvo zadevajočih rečéh, kér le po ti poti se da razumenje ali zastopnost postav doseči, krive razlaganja odverniti in storiti, de se tudi prosto ljudstvo novih naprav z večim veseljem poprime. Vred.